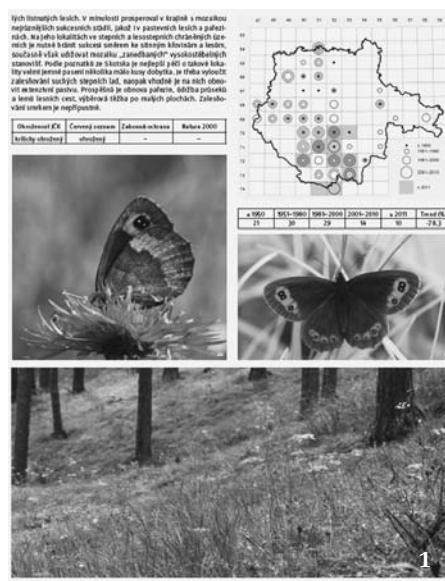

Zdeněk Hanč (ed.) a kolektiv: Denní motýli a vřetenušky jižních Čech

V minulém roce dostali čeští lepidopterologové pod vánoční stromek dárek v podobě síťového atlasu denních motýlů a vřetenušek jižních Čech. Jde o v pořadí druhou publikaci v sérii síťových atlasů krajů České republiky (první byli Denní motýli v Ústeckém kraji, viz Živa 2019, 3: LXXIX–LXXX). Je předem potřeba říci, že kniha je určena všem zájemcům o motýly, jak odborníkům, tak laické veřejnosti.

V úvodu autoři obeznamenují s biodiverzitou motýlů a vřetenušek a s důvody, proč si právě tato důležitá skupina organismů zasloužila detailní knižní zpracování. V současnosti se v České republice vyskytuje přibližně 188 druhů denních motýlů a vřetenušek, z nichž asi 122 představuje faunu jižních Čech. V kapitole je detailně shrnuta také historie a současnost průzkumu fauny denních motýlů na území Čech, a to v rámci 6 časových období od 19. století až po dnešek. Z prvního období (do r. 1950) autoři zmiňují jména jako Leontin Baťa, který se věnoval faunistice širšího okolí Českých Budějovic, nebo Jakob Sterneček, který publikoval první referenční dílo *Prodromus der Schmetterlingsfauna Böhmens* (1929), znamenající posun v mapování motýlů z fáze pionýrské do fáze systematicko-faunistické. V druhém časovém úseku (1951–80) autoři vyzdvihují třeba mapovatelské zásluhy Karla Spitzera s Josefem Jarošem, ale hlavně dílo Otakara Kudrny *Butterflies of South Bohemia* (1970). Všichni tito badatelé odkrývali střípký poznání motýlů nejen jižních Čech až do současnosti. Konečnicou právě O. Kudrna sepsal první ucelený proatlas *Kommentierter Verbreitungsatlas der Tagfalter Tschechiens* publikovaný v r. 1994. V tomto období (1981–94) se podle autorů jako klíčové pro veškeré mapování motýlů ukázalo založení Entomologického ústavu Akademie věd ČR. Právě tam lze najít kořeny profesionálních lepidopterologů, jejichž úsilí vyústilo v r. 2002 do dvoudílné publikace *Motýli České republiky: Rozšíření a ochrana* (blíže na www.lepidoptera.cz). Zahrnuty však byly jen poznatky o motýlech s denní aktivitou. Později navazuje mapování vřetenušek a nočních motýlů a důležitým vývojem tohoto období (2002–10) se stala užší spolupráce mezi Akademií věd ČR a Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR. Právě ta podpořila další zmapování málo probádaných regionů, začal také cílený průzkum zaměřený na ohrožené druhy (např. modrásky rodu *Phengaris*) a transektové monitorování denních motýlů, probíhající i na několika lokalitách v okolí Českých Budějovic. Současnost (od r. 2011) přinesla první práci popisující stav nočních motýlů na našem území. Jde o komentovaný seznam motýlů České republiky (2011) publikovaný Zdeňkem Laštůvkou a Janem Liškou. Z mapovatelů autoři v tomto období vyzdvihli

1 Ukázka z publikace – profil okáče kluběnkového (*Erebia aethiops*) s mapou rozšíření v Jihočeském kraji

např. Jana Šumpicha a jeho průzkum fauny především nočních motýlů v chráněných územích jižních Čech, nebo publikace Zdeňka Hanče, který se zde rovněž dlouhodobě věnuje studiu motýlů. Hlavně jeho práce je základem této recenzované přínosné a rozsáhlé publikace. Část úvodu zabývající se historií výzkumu moc chválím a myslím, že mnozí mapovatelé, jak současní, tak budoucí, takový zdroj informací určitě ocení. Navíc pro zájemce přikládám odkazy na elektronické verze výše uvedených souborných prací zabývajících se rozšířením denních motýlů u nás (najdete je na webové stránce Živy).

Publikace pokračuje geografickou částí (Jihočeská geografie očima motýlů), popi-

sující 11 geografických celků (Šumavu, Blanský les ad.) tvořících oblast jižních Čech. Pro každý z nich autoři udávají základní charakteristiku, geografické vymezení a popis biotopů. Velmi pozitivně vnímám shrnutí intenzity zemědělství jednotlivých částí kraje, na základě kterého si čtenář může utvořit názor, jak moc se krajina kolem změnila a jak tyto změny ovlivnily faunu denních motýlů. Kromě toho jsou zde shrnuty nejzajímavější a nejběžnější druhy vyskytující se v jednotlivých oblastech. Kapitola končí statí Kam za motýly, jež nabízí řadu tipů, kde se s motýly setkat.

V Metodice autoři uvádějí původ dat a časová období, z kterých byly použity údaje pro tvorbu síťových map, vysvětlivky vědeckých názvů a zkratky použité v textu. Pro mne osobně jsou nejen v rámci metodiky, ale i celé knihy zajímavé Kategorie ohroženosti a trend výskytu v Jihočeském kraji. Právě v metodice autoři popisují postup, jak byly údaje získány. Najdete zde také síťovou mapu Jihočeského kraje s vymezením faunistických čtverců.

Následuje hlavní část knihy – přehled jednotlivých druhů motýlů zjištěných na území Jihočeského kraje. Tato část je rozdělena do čtyř podkapitol. První a nejobsačnější nazvaná Současné druhy pojednává o druzích standardně se vyskytujících na území kraje a čítá 111 druhů. Další popisuje 33 druhů vyhynulých na území kraje a přikládá k nim např. i důležité informace o posledních pozorováních. Poslední dvě podkapitoly rozebírají 8 druhů řadících se v rámci kraje buď mezi vzácné migranty – např. bělásek jižní (*Pieris manii*) a batolek červený (*Apatura ilia*), nebo mezi pochybné nálezy – např. hnědásek chrastavcový (*Euphydryas aurinia*) a modrásek podobný (*Plebejus argyrognomon*). Vše opět řádně a detailně komentováno, což velice chválím.

Druhy jsou pak v rámci jednotlivých podkapitol zpracovány do tabulí s jednotným profilem a bohatou fotografickou dokumentací (obr. 1). Každá tabule začíná fotografiemi spodní i svrchní strany křídel daného druhu v životní velikosti. Tady bych možná namítl, že ačkoli si autoři dali práci s detaily, drobnější druhy (např. modrásky) jsou příliš malé na to, aby některé znaky byly jasně vidět. Dále profil obsahuje následující užitečné informace: rozpětí křídel, areál rozšíření, biotopová vazba, živná rostlina housenek, vývoj, chování, rozšíření v jižních Čechách, rozšíření v České republice, přehled podobných druhů v ČR nebo rozsáhlý komentář k ochraně a ohroženosti jednotlivých druhů v rámci kraje a republiky.

Předposlední kapitolou jsou Výsledky mapování. V rámci publikace bylo zveřejněno přes 120 tisíc nálezových dat, včetně historických, a celkově zaznamenán výskyt 144 druhů denních motýlů a vřetenuškovitých, což činí asi 78 % fauny těchto skupin v České republice. Za zmínku stojí značně alarmující čísla: 22 % druhů v jižních Čechách už vymřelo a dalších 27 % je ohrožených až kriticky ohrožených. Autoři analyzují také trend výskytu – jak lze podle uvedených statistik předpokládat, motýlů v jižních Čechách ubývá, a to navzdory expanzím – např.

ohniváček černočárný (*Lycaena dispar*), nebo většímu rozšíření některých běžných druhů – např. babočka kopřivová (*Aglais urticae*). Analýzou vazby na biotop zjistili, že mezi neohroženější patří xerothermní druhy, tj. druhy bezlesých skalních svahů a suchých nízkostébelných luk. I tady chválím přehledné a podrobné tabulky a grafy. Právě zde si čtenáři mohou projít Červený seznam motýlů Jihočeského kraje a také „promapovanost“ jednotlivých lokalit a kvadrátů.

Poslední část Ochrana přírody, příčiny ohrožení a péče o motýly se zabývá územní a druhovou ochranou a detailně popisuje příčiny ohrožení jihočeských motýlů. Jako hlavní jsou uváděny změna struktury krajiny, nevhodné hospodaření na loukách, intenzivní pastva, zalesňování a zarůstání, přímá likvidace biotopu, zánik metapopulační struktury a nedostatek vhodných biotopů. Na závěr autoři diskutují dvě v současnosti důležitá témata – masivní používání biocidů a průmyslové chemie v lesnictví i zemědělství a kontroverzní vliv sběratelů. Tuto část hodnotím pozitivně, každá z příčin ohrožení je zpracována stručně a věcně, představuje vývoj od historie až po současnost a vše je opět doplněno kvalitní fotodokumentací (např. meliorace šafránových luk u Křišťanova na

Šumavě v r. 1982). „Třešničkou na dortu“ je sekce Jak pomoci motýlům. Přibližuje nejdůležitější opatření – např. zkvalitnění péče o chráněná území, ochrana ve volné krajině nebo ekologická obnova. Nejvýznamnější je ale myšlenka, že biotopem je celá krajina ČR, a proto je potřeba zabývat se tzv. územní ochranou. Nedílnou součástí procesu ochrany jakékoli fauny jsou monitorování a výzkum, které zastávají funkci zpětné vazby.

Celkově hodnotím tuto výjimečnou publikaci velmi pozitivně. Atlas nemá žádné výrazné obsahové slabiny a úroveň zpracování fauny denních motýlů je příkladná. Doufám, že se časem objeví v elektronické verzi, a vřele knihu doporučuji všem zájemcům o jihočeskou přírodu, ať už jsou to profesionálové, amatéři, školy, nebo pracovníci ochrany přírody.

Kolektiv spoluautorů recenzované publikace: Jiří Beneš, Zdeněk Faltýnek Fric, Alois Pavlíčko a Michal Zapletal

**Vydal Jihočeský kraj, 2019, 438 str.
<https://zp.kraj-jihocesky.cz>**

Knihu lze zakoupit také v knihkupectvích Academia za 590 Kč, v e-shopu za 531 Kč.

Kontaktní údaje pro předplatitele

SEND Předplatné, s. r. o.

P. O. Box 141

140 21 Praha 4

tel.: 225 985 225; fax: 225 341 425

sms: 605 202 115

e-mail: send@send.cz

www.send.cz

Roční předplatné (Živa 1–6): 354 Kč
Včetně elektronické verze: 414 Kč – pro přístup je třeba dodat svou e-mailovou adresu distribuční firmě SEND Předplatné, s. r. o., na kontakt: dana@send.cz.

Prodejní cena Živy mimo předplatné: 79 Kč

Oprava

V článku Živá půda 3. Fototrofní mikroorganismy a houby (Živa 2020, 3: 137–141) jsme v popisku 17 změnili jméno zobrazené plodnice – správně jde o špičku *Marasmius haematocephalus*. Čtenářům se omlouváme a děkujeme za pochopení.

Kontaktní adresy autorů

Jan Andreska

Katedra biologie a environ. studií PedF UK
Magdalény Rettigové 4
116 39 Praha 1
e: jan.andreska@pedf.cuni.cz

Pavla Bartošová-Sojková

Parazitologický ústav BC AV ČR, v. v. i.
Branišovská 31
370 05 České Budějovice
e: bartosova@paru.cas.cz

Petr Bogusch

Katedra biologie PřF UHK
Rokitanského 62
503 00 Hradec Králové
e: petr.bogusch@uhk.cz

Anna Černá

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
Letenská 4
118 51 Praha 1
e: cerna@ujc.cas.cz

Jan Holec

Mykologické oddělení, Národní muzeum
Církusová 1740
193 00 Praha 9 – Horní Počernice
e: jan_holec@nm.cz

Jakub Horák

Katedra ochrany lesa a entomol. FLD ČZU
Kamýčká 129
165 00 Praha-Suchdol
e: horakj@fld.czu.cz

Jan Hušek

Zoologické oddělení, Národní muzeum
Církusová 1740
193 00 Praha 9 – Horní Počernice
e: jan_husek@nm.cz

Tomáš Chuman

Katedra fyzické geografie a geoekol. PřF UK
Albertov 6
128 00 Praha 2
e: tomas.chuman@natur.cuni.cz

Petr Kment

Entomologické oddělení, Národní muzeum
Církusová 1740
193 00 Praha 9 – Horní Počernice
e: petr_kment@nm.cz

Lenka Libusová

Katedra buněčné biologie PřF UK
Viničná 7
128 00 Praha 2
e: lenka.libusova@natur.cuni.cz

Radek Michalko

Ústav ekologie lesa LDF MENDELU
Zemědělská 3
613 00 Brno
e: michalko@mendelu.cz

Pavel Novák

Ústav botaniky a zoologie PřF MU
Kotlářská 2
611 37 Brno
e: pavenow@seznam.cz

Ondřej Pivoda

Ústav jazykovědy a baltistiky FF MU
Arna Nováka 1/1
602 00 Brno
e: opivoda@volny.cz

Jan Plesník

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR
Kaplanova 1931/1
148 00 Praha 11 – Chodov
e: jan.plesnik@nature.cz

Jan Ptáček

Katedra botaniky PřF UK
Benátská 2
128 00 Praha 2
e: jan.ptacek@natur.cuni.cz

Michal Rindoš

Entomologický ústav BC AV ČR, v. v. i.
Branišovská 31
370 05 České Budějovice
e: michal.rindos@gmail.com

Jiří Schlaghamerský

Ústav botaniky a zoologie PřF MU
Kotlářská 2
611 37 Brno
e: jiris@sci.muni.cz

Irena Schneiderová

Zoo Praha
U Trojského zámku 3/120
171 00 Praha 7

Katedra chovu zvířat a potrav. v tropech

Fakulta tropického zemědělství ČZU

Kamýčká 129

165 00 Praha 6 – Suchdol

e: irena.schneider@gmail.com

David Sommer

Česká společnost entomologická
Viničná 7
128 00 Praha 2
e: dejv.sommer@gmail.com

Aleš Soukup

Katedra experiment. biologie rostlin PřF UK
Viničná 5
128 00 Praha 2
e: asoukup@natur.cuni.cz

Hana Šefrová

Ústav pěstování, šlechtění rostlin
a rostlinolékařství AF MENDELU
Zemědělská 1
613 00 Brno
e: hana.sefrova@mendelu.cz

Martin Volf

Entomologický ústav BC AV ČR, v. v. i.
Branišovská 31
370 05 České Budějovice
e: volf@entu.cas.cz

Vít Zavadil

ENKI, o. p. s.
Dukelská 145
379 01 Třeboň
e: arnoviza@seznam.cz

Petr Zouhar

Fyziologický ústav AV ČR, v. v. i.
Václavská 1083
142 20 Praha 4
e: petr.zouhar@fgu.cas.cz